

de greșelile politice ale regelui (Henric III), în timp ce în Franța organul corespunzător parlamentului — statele generale — a fost creația regalității însăși, ca suport al autorității regale.

Se va atrage atenția elevilor că „libertăți” în evul mediu erau denumite privilegiile. Nu este vorba de o chartă a libertăților în sensul modern al cuvîntului, ci de o reconfirmare a privilegiilor pe care nobilii le avuseseră în Anglia înainte de întărirea autorității regale. Pentru oamennii secolului XIII „epoca de aur” era în trecut. Ei nu credeau în progres și reforme. De aici caracterul retrograd al actului din 1215. Magna Charta stabilea limitele precise ale regalității. Să se menționeze că unele articole îngrădeau puterea juridică și administrativă a regelui. Privilegiile orașenimii, noua categorie socială purtătoare a progresului, erau formulate în termeni foarte generali. Ea nu avea încă forța necesară pentru a se impune. Alte categorii sociale nu sînt menționate. Important: *Magna Charta este prima lege scrisă prin care se impuneau coroanei privilegiile de clasă*. Dreptul de răscoală al nobililor, ca formă de constrîngere a monarhiei, este scris în textul chartei. Textul mai poate fi folosit la lecția despre societatea feudală pentru a se arăta caracterul transmisibil al feudului (prin moștenire), deși era o proprietate condiționată de prestarea unor servicii.

Indicații bibliografice

1. F. York Powell, T.F. Tout, *Histoire d'Angleterre des origines à nos jours*, Paris, 1932.
2. Ch. Petit-Dutaillis, *La monarchie féodale en France et en Angleterre (X-e — XIII-e siècle)*, Paris 1933.
3. A.S. Morton, *A people's History of England*, London 1957.
4. * * * *Istoria Universală*, vol. III, Editura științifică, București, 1960.
5. G.M. Trevelyan, *A shortened History of England*, London, 1963.

FLORENTINA CAZAN

HRISOAVELE LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT DE ELIBERARE A RUMÂNILOR ȘI VECINILOR

Reformele mavrocordătești sînt organic legate de epoca istorică a descompunerii feudalismului și promovării noului mod de producție capitalist. Departe de a le putea prezenta ca o acțiune filotimă a domnitorului față de situația anacronică a țărănimii aservite la acea dată, ele trebuie privite ca un rezultat al cerințelor impuse de procesul obiectiv al descompunerii feudalismului.

În cadrul acestor reforme un loc deosebit îl ocupă reforma socială, exprimată prin hrISOVUL privind desființarea rumâniei (5 august 1746) și cel privind vecinia (6 aprilie 1749). Cele două hrISOAVE sînt aplicate diferit avînd un conținut specific în fiecare din cele două țări românești. În Țara Românească este vorba despre desființarea instituției rumâniei (a dependenței personale a rumânilor, fără pămînt); în Moldova reforma nu atacă șerbia (vecinia) ca instituție, dar îi caută redefinirea

pentru a pune capăt abuzurilor din partea boierimii care trata pe vecini la fel ca pe robi.

Este adevărat că aplicarea lor a stîrnit reacții din partea boierimii și ca atare a cunoscut o inconsecvență și o întîrziere chiar. Dar spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea rumania fusese ștearsă iar vecinia dispăre în procesul ștergerii deosebirilor dintre vecini și țărani liberi. Tocmai în aceasta constă și însemnătatea istorică a reformei sociale.

Textul

FRAGMENT DIN HRISOVUL PRIVIND DESFIINȚAREA RUMÂNIEI

(5 august 1746 — București)

„... așa am găsit cu cale mai mult pentru ușurarea sufletelor noastre și a părinților, a moșilor și a strămoșilor, ca ori la cine den neamul boerescu, sau la mănăstiri vor fi rumîni cu moșiile lor, moșiile să rămîie la stăpînirea noastră să le stăpînim cum și pînă acum, iar cît pentru capetele rumînilor, fără de moșie (1), care dintre noi va vrea den bunăvoință lui ca să-i iarte pentru a sa pomenire, bine va face (2); iar de nu va vrea să facă această facere de bine sufletului său, să aiba a face acei rumîni cum vor putea, și să dea bani de fieștece cap cîte taleri zece (3), și să să răscumpere, și cu voe de va fi stăpînului său, și fără de voe, ei să facă bani și să-i dea la stăpînul său, și nevrîndu să-i primească, va veni de va face jalbă la divan...” (4).

Documente privind relațiile agrare în veacul al XVI-lea,
vol. I. Țara Românească, Editura Academiei R.P.R.,
1961, documentul 300, p. 463.

FRAGMENTE DIN HRISOVUL PRIVIND VECINIA

(6 aprilie 1749 — Iași)

„... La care cu toții cu un glas am răspuns mărturisind adevărul că vecinii robi nu sînt (5), nici se stăpîneau cu nume de robie; fiindcă numai țiganii au acea robie, carii cu femeile și cu copiii lor slujesc pe toate zilele stăpînilor săi. Iară vecinii numai partea bărbătească slujescu (6), scoțînd la lucru un om dintr-o casă, măcar cîți ficiori va ave omul (7), asemenea slujescu ca și lăturalnicii (8), iară partea femească nu slujește; nici au acea supunere ca robii, ca vecin va să zică sătean megiaș fără de moșie, atîta numai că din sat nu este volnic ca să iasă (9); care poruncă este și de la domnie și a visteriei și a pravilii, poroncînd: săteanul să nu fie volnic a eși din sat și de unde va eși să se dea la urmă”. (10).

„Care lucru a se vinde vecinii sau a se despărți cu împărțeală, sau a se da în foi de zestre pe frați, sau a se muta dintr-un sat într-altul, sau a se

schimba numai pe oameni fără de moșie, sau pe copii a-i despărți de la părinți, n-au fost volnici stăpînii satelor, și nici de acum înainte această volnicie asupra lor nime să nu aibă, că nu este cu cale (11). Și cînd s-a vinde moșia oamenii să nu se vînză (12), ci ca niște săteni a satelor în sat să rămînă, făcînd slujaba obicinuită; însă și slujba să o facă cu nartu (13), 24 de zile de om într-un an, ori la ce lucru se va pune, și dijma să dea de... pe moșie". (14).

Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea
vol. II, Moldova, Editura Academiei R.S.R., 1966.
Documentul 260/p. 288.

Comentariu istoric

1. La 5 august 1746 rumânia este abolită. Este vorba însă numai despre desființarea servituții (dependenței) personale a rumânilor, fără pămîntul pe care-l cultivau, care continua să rămînă mai departe în stăpînirea boierilor sau clerului. În termeni frecvenți (vezi și actul de desființare a privilegiilor feudale din 4 august 1789 din Franța), era eliberat numai capul, fără moșie. Țăranul era așa dar eliberat de obligațiile care decurgeau din persoana sa (existența sa fizică) dar neavînd pămînt va trebui să depîndă într-o formă sau alta (nouă) de stăpînul pămîntului de la care va trebui să ia pămînt. Clauza eliberării fără pămînt se întîlnește frecvent în actele de eliberare din șerbie din a doua jumătate a sec. XVII, încît decizia din august 1746 înseamnă o generalizare la scara întregii țări a sistemului de eliberare a rumânilor prin păstrarea pămîntului în posesiunea boierilor sau mînăstirilor.

2. Sub amenințarea depopulării țării ca urmare a fugii locuitorilor striviți de povara impozitelor, domnia s-a văzut silită să facă concesii contribuabililor fugari pentru a-i putea aduce în țară și a asigura perceperea regulată a impozitelor. Principala concesie acordată de Mavrocordat a fost eliberarea din șerbie. În interesul lor, ca stăpîni de pămînt și ca beneficiari ai veniturilor percepute de la populație, boierii erau invitați de domn să acorde gratuit eliberarea din stare de rumânie.

3. În cazul în care stăpînii de pămînt n-ar fi dat curs invitației domnești de a-i elibera pe șerbii lor, rumânii trebuiau să plătească suma de 10 taleri la prețul de răscumpărare a libertății personale.

4. Acei rumâni pe care stăpînul n-a voit să-i elibereze gratuit și la acea dată nu puteau plăti cei 10 taleri au rămas mai departe în situația de servitute deoarece în acest caz domnia care dăduse hrisovul trebuia să-l și respecte. Așa se explică existența în Țara Românească și după 5 august 1746 a unor rumâni. În orice caz, noile condiții impuse de ofensiva elementelor capitaliste în economie vor face ca rumânia să dispară treptat în următorii cincizeci de ani.

5. Hrisovul condamnă practica abuzivă a marilor stăpîni de pămînt de a-i asimila pe vecini cu robii țigani și de a-i sili să execute prestații care potrivit obiceiului țării erau rezervate robilor.

6. În cadrul regimului de obligații al vecinilor era statornicit ca slujbele și prestațiile să fie îndeplinite numai de bărbați și anume, din fiecare gospodărie de capul familiei.

7. Indiferent de numărul copiilor, din fiecare gospodărie era îndatorată la îndeplinirea regimului de obligații o singură persoană de sex masculin.

8. Lăturalcicii (lăturașii) erau țărani liberi lipsiți de pămînt, proveniți fie din razeșii

care își vinduseră partea lor de moșie, fie din țărani fugiți din Transilvania sau din Țara Românească în căutarea unui regim de obligații mai ușor. Spre deosebire de țărani de condiție servilă care se aflau la dispoziția stăpînilor lor și nu aveau cuantumul, obligația de muncă reglementată de domnie, lăaturalnicii încheiau cu stăpînii de moșie o înțelegere (invoială), care stabilea obligațiile lor față de boieri sau mănăstire.

C. Mavrocordat a fixat atât în Țara Românească cît și în Moldova, prin așezăminte speciale, regimul de obligații al lăaturalnicilor.

9. Spre deosebire de Țara Românească unde așezămîntul din 5 august 1746 abolea rumânia, hrisovul din 1749 nu pune capăt în chip explicit stării de servitute a țăranilor moldoveni ci este redefinit statutul veciniei, se dă o nouă definiție condiției servile care îl asimila în fapt pe vecin cu lăturașul. Două sînt deosebirile fundamentale între o categorie și cealaltă: vecinul e obligat la o clacă dublă față de lăturaș (24 zile față de 12), vecinul nu poate părăsi satul boierului sau al mînăstirii în care locuiește. Mavrocordat păstrează așa dar legarea de glie a țăranului (în Moldova în sec. XVII au existat numeroase așezăminte care limitau dreptul de strămutare al țăranului), atât în interesul evidenței fiscale cît și al stăpînilor de moșie care-și aveau asigurat „inventarul uman” de muncă.

10. În cazul în care țăranul, în ciuda dispoziției domnești, și-ar fi părăsit satul, reprezentanții locali ai autorității domnești urmau să ia măsuri pentru a-l readuce în satul pe care-l abandonase (aducere la urmă). Această dispoziție care nu există în hrisovul din Țara Românească pune încă o dată în lumină gradul sporit de exploatare al țăranilor din Moldova față de cei din Țara Românească.

11. Documentul enumeră abuzurile săvîrșite de stăpînii de pămînt care reduceau pe țăranii șerbi la situația de robi și declară în chip explicit că astfel de practici sînt ilegale și decernizate.

12. Intenția domnului de a asigura asimilarea treptată a vecinilor cu oamenii liberi fără pămînt (lăturași) se manifestă și prin interdicția vînzării țăranilor în momentul vînzării moșiei. Ruperea țăranului de gospodăria lui era astfel declarată de domn ca o procedură ilegală căreia trebuia să i se pună capăt imediat.

13. Nart inseamnă, în contextul de față, normă. Țăranii vecini erau obligați să presteze stăpînilor lor o clacă al cărei quantum (nart) era de 24 zile. Mai tîrziu, în 1766, Grigore Ghica a stabilit nartul (norma) zilei de muncă, fixînd în cuprinsul unui așezămînt special muncile pe care un țăran trebuia să le execute în cadrul unei zile de clacă. Măsura lui Grigore Ghica a însemnat dublarea sau chiar triplarea obligației de muncă a țăranilor moldoveni. În Țara Românească nartul (norma zilei de muncă) n-a putut fi interzis, datorită rezistenței țăranilor, decît în epoca Regulamentară.

14. Spre deosebire de actul din Țara Românească, textul moldovenesc enunță și obligațiile de clacă și de dijmă ale țăranilor vecini. Reglementarea de către domnie a acestor obligații e cel mai important pas pe calea asimilării țăranilor șerbi cu țăranii liberi fără pămînt (lăturașii).

Indicații metodice

Comentarea hrisoavelor mavrocordătești privind desființarea rumâniei și veciniei se face la predarea lecției „Situația politică a țărilor române pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea”, pentru a caracteriza regimul fanariot în adevărata lui lumină, corespunzător realităților sale istorice, adică atât în părțile sale negative cît și în ceea ce a avut pozitiv.

Din punct de vedere metodologic momentul lecturii și comentării hrisoavelor trebuie bine ales. În nici un caz la sfârșitul orei, deoarece ar prezenta neajunsuri: ar apărea adăugat artificial la sfârșitul lecției de dragul de a folosi și un text. Elevii nu mai au în atenție imediată problema tratată deoarece între timp s-au interpus alte probleme.

Lectura și comentariul istoric sînt realizate firesc după ce se vorbește despre reforme în general și apoi se anunță că reforma socială trebuia să rezolve, ca și celelalte, anumite aspecte contradictorii din societatea acelei epoci. Se citesc fragmentele alese, comentîndu-se.

Valoarea instructivă a problemei poate fi extinsă și la lecția privind „Situația țărilor române în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea”, atunci cînd se analizează procesul descompunerii feudalismului și trecerii la capitalism și cînd fără a mai fi comentate hrisoavele, se pot face referiri la ele, privind locul și rolul lor în ansamblul afestui proces istoric.

Este foarte important să se stabilească în lecții și o comparație între situația regimului agrar din Țara Românească și Moldova cu cel din Transilvania și din alte țări pentru ca sub aspect educativ să fie înțeleasă de elevi ideea că abolirea șerbției a fost prima măsură de acest fel din Europa de est și de sud-est și că din acest punct de vedere îl putem considera pe Constantin Mavrocordat ca pe un „despot luminat”, alături de înaintașii săi, Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir.

Se știe că pe plan european „despoții luminați” trec la ștergerea servituții personale, ca o instituție depășită și chiar neavantajoasă. Și e demn de subliniat faptul că asemenea măsuri au fost luate mai tîrziu ca în țările române deși în apus societatea era mai evoluată. Astfel, Maria Tereza desființează în 1771 iobăgia de pe domeniile regale, Iosif II în 1781 în Cehia, Moravia și în 1785 pentru scurt timp în Transilvania. Frederic al II-lea desființează iobăgia de pe domeniile regale la sfârșitul sec. al XVIII-lea, însă în Prusia de abia în 1850 sînt lichidate principiile îndatoriri feudale ale țăranilor prin răscumpărare. Nu mai vorbim de Rusia unde ștergerea iobăgiei se înfăptuiește abia în 1861. Chiar revoluția franceză dă actul din 4 august 1789, deci ulterior reformei mavrocordățești.

Elevii trebuie deci să înțeleagă locul istoric, perioada în care se încadrează organic reformele mavrocordățești, cauzele majore care le-au generat, în ce a constat esența și spiritul lor novator, modul cum au fost aplicate și urmările lor.

Scopul final al predării acestei probleme este ca elevii să ajungă la înțelegerea întregului sistem agrar din perioada descompunerii feudalismului și începuturilor capitalismului românesc.

Indicații bibliografice

Hrisoavele privind eliberarea rumînilor din Țara Românească (5 august 1746) și a vecinilor din Moldova (6 aprilie 1749) au fost publicate pentru prima dată de la emiterea lor de către cancelariile domnești din București și Iași, de Nicolae Bălcescu în „Magazin istoric pentru Dacia”, cu caractere chirilice.

Recent, ele au fost republicate în „Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea”, Editura Academiei R.P.R., 1961, apărute sub îngrijirea lui V. Mihordea, S. Papacostea și Florin Constantiniu, vol.I (privind desființarea rumâniei), p.463—464; „Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea”, Editura Academiei R.S.R., 1966, apărute sub îngrijirea lui V. Mihordea, Ioana Constantinescu, Cornelii Istrati, vol.II (privind vecinia), p.287—289). În aceste volume s-au efectuat corijările necesare.

Referitor la problemă dăm câteva lucrări care pot fi consultate. Pentru modul cum apare problema în istoriografia trecutului: A.D. Xenopol, „Istoria Românilor din Dacia Traiană”, ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București 1929, vol. IX, p.75—88; I. Minea, „Reforma lui Constantin Vodă Mavrocordat”, Iași, „Viața Românească” 1927, pag.107—132 (extras din „Cercetări istorice”, 1927).

Din istoriografia problemei ultimilor ani cităm lucrarea lui Papacostea S., „Contribuție la problema relațiilor agrare în Țara Românească în prima jumătate a veacului al XVIII-lea”, apărută în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. III, București, Editura Academiei R.P.R., 1959, pag.233—321.

În cadrul lucrărilor de sinteză istorică publicate în anii regimului socialist, reține atenția în primul rând Tratatul de Istoria României, vol.III, apărut în Editura Academiei R.P.R. în anul 1964, sub redacția acad. Andrei Oțetea. Problema reformelor mavrocordățești apare la tema „Dezvoltarea relațiilor sociale în Țara Românească și Moldova”, p. 389—392.

Iar ca lucrări de sinteză istorică din ultima vreme cităm: „Istoria poporului român” apărută în 1970 în Editura științifică sub redacția acad. Andrei Oțetea, capitolul V; Regimul fanariot în Moldova și Țara Românească, p.181—187 și „Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi” de Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, Editura Albatros 1971 Epoca fanarioșilor, p.448—456.

PETRU DEMETRU POPESCU